

Háda Béla¹

Az indiai haditengerészet az indiai-csendes-óceáni térségben²

India felemelkedésének egyik leglátványosabb kísérőjelensége haditengerészetének gyors fejlődése és növekvő jelenléte az indiai-csendes-óceáni térségben. E folyamat jelentősége nem pusztán katonai természetű, sokkal fontosabb a regionális és tágabb ázsiai hatalmi erőegyensúlyban betöltött szerepe. India napjainkban az indiai-óceáni térség vezető hatalmának státuszára pályázik, és ennek sikerében az Amerikai Egyesült Államok mellett több jelentős térségbeli állam is érdekelt. Ugyanakkor a dél-ázsiai ország ambíciói alig burkolt kihívást jelentenek Kína és Pakisztán érdekeire nézve. E tanulmány összegzi az Indiai-óceán szerepét az indiai stratégiai gondolkodásban, majd bemutatja a haditengerészet fejlesztésének legfontosabb céljait és eredményeit. Ehhez kapcsolódóan a tanulmány értékeli az indiai tengeri haderőnem képességeit a potenciális riválisaival összehasonlítva, végül pedig kiemeli India pozíciójának jellemzőit, és érvel egy tengeri fegyveres konfliktus valószínűtlensége mellett.³

Kulcsszavak: India, haditengerészet, indiai-csendes-óceáni térség, nagyhatalmi versengés, Kínai Népköztársaság, tengeri hatalom

The Indian Navy in the Indo-Pacific Region

One of the most spectacular accompaniments to India's rise is the rapid development and growing presence of its navy in the Indo-Pacific region. The significance of this process is not purely military in nature, but more important is its role in the regional and wider balance of power in Asia. Nowadays, India aspires to become the leading power in the Indian Ocean, and in addition to the United States, several major countries in the region have an interest in its success. At the same time, the ambitions of the South Asian giant pose a barely veiled challenge to the interests of China and Pakistan. This paper summarizes the role of the Indian Ocean in Indian strategic thinking and then presents the key goals and achievements of its naval development. In this regard, the paper evaluates the capabilities of the Indian Navy in comparison to its potential rivals, and finally highlights the characteristics of India's position and argues for the improbability of a naval conflict.

Keywords: India, navy, Indo-Pacific region, great-power rivalry, People's Republic of China, maritime power

¹ Háda Béla a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa. E-mail: Hada.Bela@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK „Alkalmazott katonai műszaki-, had- és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című pályázat keretében készült.

³ A szerző ezúton is szeretné köszönetét kifejezni Dr. Antal Gábornak a kézirathoz fűzött értékes javaslataiért.

1. Bevezető

Az indo-csendes-óceáni térség hatalmi erőviszonyainak átalakulása napjainkban talán a legtöbbet elemzett folyamat a nemzetközi rend jelenét és jövőjét kutatók részéről. Fókuszában az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság rivalizálásának kérdése áll. Mellettük azonban több, ma még „másodvonalbelinek” tekintett hatalom is komoly ambíciókat mutat saját szerepének, súlyának növelésére. Indiát széles körben a legfigyelemreméltóbbnak tekintik közülük, miután az egyetlen ország az ázsiai térségben, amelynek humán kapacitásai és erre támaszkodva haderejének létszáma is párba állítható a kínaival. Dél-Ázsia legnagyobb államában így többnyire a népköztársaság természetes riválisát és minimum regionális szintű ellensúlyát látják az ázsiai stratégiai folyamatok elemzői. Van ugyanakkor Indiának egy komoly geostratégiai előnye Kínával összevetve, és ez a világtengerekhez, illetve a kelet–nyugati tengeri áruszállítás útvonalaihoz való könnyebb hozzáférése. Azzal, hogy az Indiai-óceán domináns tengeri hatalmává válik, India olyan befolyásra tesz szert az itteni áruforgalomban érdekelt tágabb térségekben is, amely Kína stratégiai mozgásterét is közvetlenül érinti. Nem meglepő tehát, hogy a haditengerészeti képességek fejlesztése az indiai hatalmi program kiemelten fontos komponensévé vált. E tanulmány az adott földrajzi és politikai feltételek tükrében jellemzi az indiai tengeri haderőnem fejlődését, külön figyelmet szentelve a tengeri nagyhatalommá váláshoz fontos képességeknek.

2. India tengeri hatalmi törekvéseinek földrajzi és történeti meghatározottsága

India több mint 7500 km hosszúságú tengerparttal rendelkezik, amely Indonéziáé után a második leghosszabb a róla elnevezett óceán parti államai között.⁴ Önmagában ez a szám azonban nem lenne túl érdekes, ha nem társulna az ország centrális pozíciójával az Indiai-óceán északi medencéjében, gyakorlatilag két részre osztva azt. Ez nemcsak a modern időkben, de a történelem megelőző évszázadaiban is döntő jelentőségű volt a nemzetközi kereskedelem alakulásában, ahol India célterületként és köztes elhelyezkedése miatt a Nyugat- és Délkelet-Ázsia között zajló áru- és személymozgások állomásaként is szerepet játszott.⁵ Tengerészeti hagyományai az ókor óta nyomon követhetők a forrásokban, ami persze messze nem jelentette azt, hogy Európa gyarmatosító tengeri hatalmaival szemben valóban hatékony ellenállást tanúsíthatott volna. Ebben nemcsak a technológiai hátrány akadályozta, hanem az Indiával sokáig szinte teljes mértékben azonosított Dél-Ázsia politikai megosztottsága is, valamint hogy az itteni államok döntően szárazföldi irányból érkező támadásra készültek, mivel korábbi történelmi tapasztalataik erre ösztönözték őket. A portugál, holland, francia és főleg brit hadihajók megjelenése a hódítás új eszközeit képviselte, mély nyomot hagyva a gyarmatosításnak kitett indiai társadalom elitjének gondolkodásában.

⁴ India. [online], Forrás: mea.gov.in [2022. 04. 15.].

⁵ Természetesen ekkoriban még az „India” kifejezés jóval tágabb földrajzi térséget jelentett, amelybe egész Dél-Ázsia szárazföldi része beletartozott.

Ha az anyagi és technikai feltételek sokáig nem is voltak meg egy, a nyugati államokhoz hasonló tengeri haderőnem felállításához, az indiaiak sokat tanultak a gyarmatosítóktól, úgy a hadelmélet, mint a haditechnika terén, és nem becsülték le a modern hadihajók jelentette fenyegetést. Részt képezte a tanulási folyamatnak, hogy az Indiai Királyi Haditengerészet kötelékében rengeteg dél-ázsiai származású ember szolgált, igaz, túlnyomórészt alacsony beosztásokban. Az egyes hajóegységek parancsnoki beosztásának betöltésére, illetve az egész haditengerészet irányítására csak az 1947. évi függetlenné válás után nyílt lehetősége indiai tiszteknek.⁶ Ettől függetlenül a későbbi indiai haditengerészet személyzete komoly tapasztalatokat szerzett itt, amelyek nélkülözhetetlenek voltak a haderőnem önálló működtetésének megkezdéséhez. A nacionalizáció, azaz a haditengerészet indiai származásúak irányítása alá szervezése az egységek szintjén viszonylag gyorsan zajlott, igaz, az első indiai csak 1958-ban kerülhetett a flotta vezérkari főnökének székébe.

A szuverén India elitjének körében a tengerek felől érkező biztonsági kihívások kezelése és az indiai civilizációs küldetéstudat összekapcsolódásának eredményeképpen fogalmazódott meg a hatvanas évek végére az Indiai-óceán térségének „békeövezetté” szervezése, amelyen belül India játszott volna a centrális hatalom szerepét.⁷ A stratégiai cél egyértelmű volt: távol tartani a hidegháború szuperhatalmainak versengését az Indiai-óceántól, ahol Újdelhi – nagyon komoly érdekei ellenére – akkor még nem rendelkezett a világ vezető hatalmaival összevethető haditengerészeti képességekkel.⁸ Különösen, mivel a huszadik század második felében a szárazföld felől érkező fenyegetésspercepciói éledtek újjá, köszönhetően a Pakisztánnal és Kínával folytatott háborúknak.⁹ A haditengerészetnek ezek során csak másodlagos (vagy éppen semmilyen) szerep juthatott. Ugyanakkor az ország vezetői és katonai teoretikusai értették, hogy India tengeri védelme fejlesztést igényel, annak technikai forrásait pedig az 1970-es évektől a Szovjetunióban lelték meg.

A bipoláris korszakban a hadfelszerelés beszerzése nagy tétű politikai kérdés volt India számára, aminek alakulása nem volt függetleníthető az ország hidegháborús nemzetközi rendszerben elfoglalt pozíciójától, a szuperhatalmak regionális törekvéseitől, de még a rivális Pakisztán és Kína politikájától sem.¹⁰ Újdelhi igénye a korszerű haditechnikára különösen a Kínától elszenvedett 1962-es háborús vereségét követően növekedett meg,¹¹ és noha az ezt követően beszerzett eszközök mennyiségét illetően a folyamat elsődleges haszonélvezője nem a haditengerészet volt, az indiai flotta is korábban példátlan fejlődésen ment át az elkövetkező két és fél évtizedben. Moszkva egyik szövetségésének

⁶ *Higher Ranks for Indian Officers of the R.I.N.* [online]; Information and Morale Directorate – Armed Forces of India, 1947. július 21. Forrás: archive.pib.gov.in [2022. 08. 12.].

⁷ Erről lásd *Address at the Third Conference of the Heads of State or Government of Nonaligned Countries [Lusaka, September 1970]*. [online], Indian National Congress, Speeches, Forrás: inc.in [2017. 02. 12.].

⁸ Zafar Nawaz Jaspal: Understanding of the Political-Military Context of the 2002 Military Standoff. In Zachary S. Davis (szerk.): *The India-Pakistan Military Standoff – Crisis and Escalation in South Asia*. New York, Palgrave Macmillan, 2011. 55.

⁹ Lásd Háda Béla: *India biztonságpolitikájának evolúciója 1947–2017*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019.

¹⁰ Háda (2019): i. m. 11–12., 36–37.

¹¹ V. N. Srinivas: Trends in Defence Expenditure: India, China and Pakistan. *Air Power Journal*, 3. (2006), 1. 64.

(beleértve a Varsói Szerződés tagállamait is) sem adott át annyi haditengerészeti eszközt, mint Indiának ezekben az években.¹² Különösen 1968 után, amikor a haditengerészeti fejlesztések a Kínával szembeni önvédelem szempontjából fontosabbnak ítélt fegyvereknek helyzetének rendezése után a beszerzési lista élére kerültek.¹³ Ebben az időszakban kezdődött a haditengerészet infrastruktúráján belül később nagy jelentőségre szert tevő visakhapatnami és Port Blair-i bázisok korszerűsítése is. Jóllehet, az újonnan beszerzett hadihajók nem minden tekintetben voltak párba állíthatók a korabeli amerikai, francia vagy brit megfelelőikkel, legalább elkezdődhetett a II. világháborúból örökölt egységek cseréje, és a tengeri haderőnem – ha még nem is alapozott meg komoly maritim hatalmi státuszt – műveleti képességeit illetően sokat fejlődött. Elsődleges feladata azonban még mindig a parti vizek védelme, illetve szükség esetén az ellenséges Pakisztán első számú kikötőjének, Karacsínak blokádnál való vonása maradt. Sokkal többet nem lehetett várni tőle, ám az 1971-es indiai–pakisztáni háborúban alapvetően jól vizsgázott.

Újdelhi számára a hidegháborús szembenállás megszűnése és a Szovjetunió szétesése biztonság- és védelempolitikai szempontból egyrészt a korábbi, a nyugati kapcsolatépítést valamelyest gátló korlátok leomlását, másrészt viszont fegyveres erői ütőképessége fenntartásának problémáját is felvetette. Az indiai haditengerészet ekkorra már 85%-ban szovjet eredetű eszközökkel volt felszerelve,¹⁴ amelyek üzemben tarthatósága nagyban függött attól, hogy milyen mértékben tudja vállalni Oroszország a meglévő technika alkatrész-utánpótlását, illetve szükség esetén nagyjavítását, élettartam-hosszabbítását. Az indiai fegyveres erők gyors átfegyverzésére ugyanis nem volt pénz a kilencvenes évek elején, sőt, az teljes egészében máig sem történt meg (bár éppen a haditengerészet esetében jelentősen előrehaladt). Moszkva végül megnyugtató válaszokat adott erre a dilemmára, így az indiai flotta üzemeltethetősége is stabil maradt.¹⁵ Stratégiai megállapodások sora is született a két hatalom között az ezredfordulóra, amelyek biztosították a kölcsönösen gyümölcsöző orosz–indiai együttműködés fennmaradását a poszthidegháborús korszakban, döntően katonai téren.¹⁶ Ezekben az években az orosz fél azt remélte, hogy megnyerheti Indiát egy olyan együttműködésnek, amely korlátozza Ázsiában az Egyesült Államok hatalmi befolyását,¹⁷ ám az Újdelhi szempontjából neuralgikussá váló indiai-óceáni térségben Moszkva – szemben Washingtonnal – nem volt tényező többé, így indiai szemmel nem érte meg túl szorosan elköteleződni mellette.¹⁸ Persze ez nem az egyetlen ok volt az indiai távolságtartás hátterében. Közrejátszott a dél-ázsiai hatalom stratégiai önállóságra való törekvése, és az is, hogy az oroszok Kínát is be akarták venni az együttműködésbe,

¹² Imroze Sagar: Indo-Soviet Strategic Interest and Collaboration. *Naval War College Review*, 34. (1984), 1. 28.

¹³ Sagar (1984): i. m. 17.

¹⁴ Tatiana Shaumyan: Russian-Indian Bilateral Cooperation. In P. Stobdan (szerk.): *India-Russia Strategic Partnership. Common Perspectives*. New Delhi, Institute for Defence Studies and Analyses, 2010. 157.

¹⁵ J. A. Naik: *Russia's Policy Towards India – From Stalin to Yeltsin*. New Delhi, M D Publications Pvt. Ltd., 1995. 183.

¹⁶ Anuradha M. Chenoy: India and Russia: Allies in the International Political System. In P. Stobdan (2010): i. m. 134.

¹⁷ Bővebben lásd Németh Iván: Az orosz–indiai–kínai háromoldalú együttműködés. *Külvügyi Szemle*, 6. (2007), 4. 123–139.

¹⁸ Németh Iván: Új fejlemények az orosz–kínai–indiai háromoldalú együttműködésben. In Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *A változó Kína II. Kína a nemzetközi politikai erőterében*. Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 2009. 72–102.

aki iránt India annyi bizalmat sem mutatott, mint Oroszország iránt. Utóbbiban pedig az Indiai-óceánnal kapcsolatos ambíciók szintén komoly szerepet játszottak.

A 20. század folyamán a tengeri nagyhatalmak közötti rivalizálás elsődleges zónái a Csendes-óceán, illetve az észak-atlanti térség voltak. Kínától délre egészen a posztbipoláris korszak beköszöntéig nem is lehetett valódi nagyhatalmat találni, India is mindössze regionális hatalomnak számított egészen az 1990-es évtized végéig. Ekkortól kezdődött az Indiai-óceán felértékelődése is az ázsiai államok szemében, elsősorban a gazdasági és energiabiztonság különböző vetületeire fókuszálva. Az energiahordozókban szegény, ám jelentős fejlődési potenciált mutató Japán, Dél-Korea és Tajvan mellé ekkor kezdett felnőni a Kínai Népköztársaság a Közel-Kelet és Afrika felől érkező kőolaj és cseppfolyósított földgáz-szállítmányok felvevőpiacaként. Kína 1993 óta nettó kőolajimportőr,¹⁹ behozatali igénye pedig gyors növekedést mutatott. Még 1991-ben fogalmazták meg Újdelhiben a Look East Policy-ként ismertté vált programot, amely alapján véve India délkelet-ázsiai befolyásának újraalapozását tűzte ki célul,²⁰ támaszkodva az itt élő népekkel ápolt, ókorig visszanyúló gyökerekkel rendelkező civilizációs kapcsolatokra.²¹ Délkelet-Ázsiát azonban Kína is saját, történelmi érdekövezetének tekintette. Mindennek köszönhetően Peking India-politikája is eltávolodott a Tibet-problematikát, valamint a himalájai határok kérdését középpontba állító szemlélettől, és tágabb geostratégiai számítások kezdték azt meghatározni. India ugyanakkor olyan ütőkártyákat kapott északkeleti szomszédjával szemben, amellyel korábban nem rendelkezett. Ahhoz azonban, hogy ki is tudja játszani, szükség volt egy ütőképes haditengerészet kiépítésére. Ebben pedig a nemzetközi rendszer átalakulása és a nagyhatalmi versengés új időszakának nyitánya is Újdelhi kezére játszott.

3. A 21. századi nemzetközi rendszerből adódó lehetőségek és kihívások

Dél-Ázsiában a hidegháború megszűntével a geopolitikai környezet változása a külső hatalmak jelenlétének csökkenését eredményezte. Kína volt ez alól az egyetlen kivétel, aki ugyan nem kívánta leépíteni itteni kapcsolatait, ám a kilencvenes évek folyamán még messze nem is rendelkezett azokkal a képességekkel, amelyek egy tartós katonai jelenléthez szükségesek lettek volna a térségben. Pakisztánnal való szoros biztonságpolitikai együttműködése ugyanakkor fennmaradt, és ezzel hivatkozási alapot is teremtett az indiai atomhatalmi képességek demonstrálásához.²² Ez utóbbi persze csak politikai kommunikáció volt, a mögöttük álló tényleges ambíció ennél messzebb tekintett. A kilencvenes évek végére a multipolaritás felé fejlődő nemzetközi rendszeren belül India lett az egyik regionális pólus szerepének várományosa. Nem is annyira a fegyveres erőinek fejlődése

¹⁹ Helmut Asche – Margot Schüller: *China's Engagement in Africa. Opportunities and Risks for Development*. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, 2008. 22.

²⁰ Thongkholal Haokip: *India's Look East Policy: Its Evolution and Approach*. *South Asian Survey*, 18. (2011), 2. 239–240.

²¹ Erről lásd Balogh András: *Délkelet-Ázsia történelme*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2019.

²² Yuan Jing-dong: *India's Rice After Pokhran II – Chinese Analyses and Assessments*. *Asian Survey*, 41. (2001), 6. 979–980.

támasztotta alá ezt, hanem az 1991-gyel újtukra indított gazdasági reformok eredményei, amelyek az indiai GDP gyors növekedését, ezáltal a központi költségvetés mozgásterének bővülését hozták el.²³

Az ezredfordulóra India nagyhatalmi szerepre vonatkozó igényei már nemcsak demográfiai és történelmi, de gazdasági és külpolitikai alapokkal is rendelkeztek. Ezen igények határozottabb kifejezésének kulcsmomentumai az 1998-as kormányváltás és az ezt követő nukleáris erődemonstrációk voltak. Utóbbiak ugyanis szorosan illeszkedtek a választásokon kormányképes helyzetbe került jobboldali pártszövetség²⁴ azon elképzeléséhez, amely India számára helyet követelt a világ első számú hatalmainak sorában. Minthogy ehhez leginkább a katonai eszközök álltak a rendelkezésére meggyőző mennyiségben, Újdelhi érthető módon az erődemonstrációra, illetve a nemzetközi felelősségvállalás hangsúlyozására alapozva igyekezett tekintélyét növelni.²⁵ A haditengerészetre ennek során két vonatkozásban várt komolyabb szerep: egyrészt a stratégiai csapásmérő képesség tengeri komponenseinek fejlesztése vált szükségessé, másrészt pedig a haderőnem hagyományos, erőnkivetítési funkciója is felértékelődött. Noha a nukleáris erődemonstrációk rövid életű szankciókat vontak maguk után az USA részéről,²⁶ a kétezres évek elejétől jószerevel semmi nem veszélyeztette az indiai fegyverkezés felfuttatását. Utóbbinak komoly támaszt nyújtottak az újabb (ezredforduló éveiben bevezetett) gazdasági reformok, amelyek jelentősen gyorsították az indiai GDP bővülését, ezáltal közvetve növelték a védelmi célokra fordítható forrásokat is. Külpolitikai vonatkozásban ezeknek az éveknek a fejleményei végeredményben kedvező feltételeket teremtettek az indiai tengeri hatalmi törekvéseknek azért, hogy nyomukban nemcsak ellenérdekeltjei, de támogatói is lettek a folyamatnak.

4. Szövetségesek és riválisok

Mikor az Amerikai Egyesült Államok 2001. szeptember 11-ét követően egyre nagyobb nyitottságot mutatott az Indiával való együttműködés fejlesztésére, a mögött nem pusztán a terrorizmus elleni háború akkoriban divatos politikai hívószava állt, hanem egy tágabb stratégiai megfontolás is. Utóbbi az amerikai–kínai rivalizálás előre látható intenzifikálódásán alapult, és kereste azokat a lehetséges szövetségeseket, akik támogathatják Washington törekvéseit Pekinggel szemben. Tekintettel a történelmi okokból feszült, gyanakvással terhes indiai–kínai viszonyra, arra a feltételezésre, hogy a jövőbeli indiai hatalmi építkezés (különösen Délkelet-Ázsiában és az Indiai-óceán térségében) szükségképpen beleütközik Kína hasonló ambícióiba, valamint arra, hogy a térségben India az egyetlen állam, amelynek társadalmi kapacitásai összemérhetők a kínaiával (amit remélhetőleg idővel a gazdasági kapacitások is követnek), Dél-Ázsia vezető országa magától értetődő jelölt volt e potenciális szövetségesek sorába. Ennek megfelelően a kétezres

²³ Montek S. Ahluwalia: *Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked?* *Journal of Economic Perspectives*, 16. (2002), 3. 67–88.

²⁴ Election Commission of India: *General Election, 1998 (Vol I, II)*. [online], 1998. Forrás: eci.gov.in [2021. 09. 01.].

²⁵ Apurba Kundu: *India's National Security under the BJP/NDA: „Strong at Home, Engaged Abroad”*. European Institute for Asian Studies (EIAS), 2004. június 8.

²⁶ *US Lifts India and Pakistan Sanctions*. [online], BBC News, 2001. szeptember 23. Forrás: news.bbc.co.uk [2021. 03. 11.].

évek elejétől az amerikai külpolitika formálói érezhetően különleges figyelmet szenteltek az indiai kapcsolatok fejlesztésének, és erre a másik fél részéről is volt fogadókészség. Újdelhiben az amerikai barátságot egyebek mellett annak érdekében is igyekeztek kiaknázni, hogy korszerű technológiák beszerzésével és katonai együttműködéssel fokozzák az ország fegyveres erőinek hatékonyságát. Témánk szempontjából ezek mellett különösen fontos hozadék volt az indiai állam alább még részletesebben bemutatandó tengeri hatalmi ambícióinak elvi támogatása is az Indiai-óceán térségére nézve. Washingtonban végül elfogadhatónak ítélték Újdelhi azon törekvését, hogy vezető hatalommá váljék az Indiai-óceán térségének államai között, mivel ezt egyrészt nem tekintették kihívásnak saját érdekeikre nézve, másrészt nem látták esélyét annak sem, hogy az indiai haditengerészet belátható időn belül kikezdhetné az amerikai dominanciát a tágabb térségben. Emellett a kilencvenes években megkezdett, majd a nukleáris erődemonstrációk után szüneteltetett „Malabár” tengeri hadgyakorlatokat 2002-től éves rendszerességgé fejlesztették. Az indiai és az amerikai haditengerészet által közösen gyakorolt feladatok közepedig fokozatosan bekerültek a potenciálisan ellenséges hajóegységek és flottakülönítmények elleni hadműveleti együttműködés különböző feladatai is. Dacára a technikai háttér fejletlenebb állapotának, az indiaiak sokat tanulhattak ezekből a közös gyakorlatokból.

Ugyanakkor – bár ez az amerikaiak részéről nem volt közvetlen cél – az együttműködés szorosabbá válása és annak nyilvánvaló üzenete nem csak Kínát zavarta. Washington érdeklődésének megnövekedése Újdelhi iránt aggodalmat szült a rivális Pakisztánban is, amely ugyan elvben szintén az Egyesült Államok szövetségésének számított, de az iránta megnyilvánuló figyelem és bizalom sokkal kisebb volt, már csak a Pekinghez fűződő baráti viszonya miatt is. Az indiai tengeri haderő ütőképességének növekedése erősen rombolta az iszlám köztársaság biztonságérzetét, mivel egy konfliktus esetén Újdelhi egyre könnyebben vonhatta volna tengeri blokád alá ellenfelét, amelyet a pakisztániaknak már volt alkalmuk megtapasztalni 1971-ben. Megoldást itt is a haditengerészet fejlesztése kínált, amelynek ugyan nem voltak olyan perspektívái, mint az indiaiak, ám a mögöttük álló ambíciók is jóval szerényebbek voltak. Pakisztán a kétezres évek folyamán Zulfikár-osztályú rakétás fregattok és új tengeralattjárók beszerzésével igyekezett javítani esélyeit arra, hogy fenntartsa tengeri kommunikációs vonalait egy Indiával szembeni újabb konfliktus esetén. Iszlámábád védelmi koncepciója elsősorban a tengeralattjáró-képesség fejlesztésén és a relatíve kis méretű, de számottevő tűzerejű felszíni egységek hadrendbe állításán alapult. Ugyanakkor lendületet kapott két új haditengerészeti támaszpont építése is Ormarában és Gvadárban. Pakisztán ez irányú erőfeszítései újfent komoly támogatóra leltek a Kínai Népköztársaság részéről, amelynek saját elképzelései is kapcsolódtak a pakisztáni haditengerészet infrastruktúrájának és eszközrendszerének fejlesztéséhez.²⁷

Az amerikai-indiai együttműködés ugyanis arra ösztönözte Pekinget, hogy megteremtse saját tartós haditengerészeti jelenlétét a gazdasági biztonsága szempontjából neuralgikus jelentőségű térségben. Elvi hivatkozási alapot erre a kalóztevékenység elleni nemzetközi fellépésben és a tengeri áru- és személyszállítás biztonságának szavatolásában való részvétel

²⁷ *Sino-Pakistan Naval Exercise Raises Concern in India*. [online], Radio Free Asia, 2022. július 11. Forrás: rfa.org [2022. 08. 03.].

adott. Politikai szinten ezzel indokolták a Népi Felszabadító Hadsereg Haditengerészete támogató bázisának létesítését is Dzsibutiban, amelyre 2017-ben került sor.²⁸ Ugyanakkor a témával foglalkozó elemzők kezdettől fogva Peking indiai-óceáni érdekeinek Újdelhivel szembeni védelmét látták a bázis működtetésének hátterében, amit az is alátámasztott, hogy a kalóztevékenység visszaszorulása és a hajózás biztonságának növekedése láthatóan nem eredményeztek érdemi változást a bázis szerepét illetően. Sőt, az afrikai kontinensen újabb kínai támaszpontok létesítésének lehetősége is felmerül, így Dzsibuti lehet, hogy csak az első eleme egy kiterjedtebb bázisrendszernek. Indiai perspektívából egy ilyen folyamat csak a korábban megkezdett kínai lépések folytatásának tűnik. Mára viszonylag széles körben tárgyalt, sokat elemzett téma, hogy a 2000-es évek óta Peking dél- és délkelet-ázsiai fejlesztési projektjei, amelyek az Indiát körülvevő országok kikötői és repülőtéri infrastruktúráját érintették, felvetették annak lehetőségét, hogy az elkészült új kapacitások idővel kínai katonai egységek kiszolgálására is alkalmasak lehetnek.²⁹ E létesítmények láncolatát nevezték közkeletűen „gyöngysornak”, amelynek koncepciója nagy karriert futott be az indiai publicisztikákban és stratégiai irodalomban is.

Pakisztán mellett e ponton érdemes kiemelni egy másik indiai-óceáni államot is mint a kínai jelenlét egyik – vélelmezett – regionális bázisát. Ez Mianmar, amely a 2021. februári katonai hatalomátvétel óta nemzetközi elszigeteltséggel néz szembe. Noha relatíve izolált helyzete valóban arra ösztönözte a mianmari katonai kormányzatot, hogy látványos gesztusokat tegyen északkeleti szomszédja felé, a Tatmadaw elitje hagyományosan az ország szuverenitásának letéteményeseként tekint önmagára, és mint ilyen, az idegen hatalmi befolyást az ország felett igyekszik elkerülni. Helyzetéből adódóan ez Mianmar esetében elsősorban a kínai vagy indiai befolyást jelentené. Peking egyáltalán nem tekintette kedvező fejleménynek saját érdekei szempontjából a katonai hatalomátvételt, mivel a 2017-es rohingya népi mozgalmak miatt meggyengült, félig civil kormányt kezelhetőbbnek tartotta saját érdekei szempontjából.³⁰ Ennek ellenére a katonai rezsim hajlandóan mutatkozott folytatni az együttműködést kínai partnereivel a Kjukpjui tengeri kikötő közös fejlesztésében, amelyet sokan az említett „gyöngysor” egyik szemének tekintettek.³¹ Kjukpju azonban közel fekszik a szitvei mélytengeri kikötőhöz, amelyet indiai tőkével fejlesztettek, a folyamat tehát sokkal inkább tűnik a hagyományos egyensúlyozó politika egyik lépésének, mintsem az Indiai-óceán erőviszonyait hosszú távon befolyásoló stratégiai elköteleződésnek. Különösen, mivel egyelőre nem látszik hajlandóság a mianmari fél részéről arra, hogy állandó kínai haditengerészeti jelenlétet tegyen lehetővé a kikötőiben.

Nemcsak Mianmar, hanem a többi érintett ország esetében is elmondható, hogy Peking e tanulmány születéséig nem hozott létre katonai bázisokat a szóban forgó létesítmények felhasználásával, ennek ellenére India bekerítetttségérzése a tengeri határai

²⁸ Jean-Pierre Cabestan: *China's Djibouti Naval Base Increasing Its Power*. [online], East Asia Forum, 2020. május 16. Forrás: eastasiaforum.org [2022. 03. 12.].

²⁹ *China Builds Up Strategic Sea Lanes*. [online], The Washington Times, 2005. január 17. Forrás: washingtontimes.com [2022. 04. 18.].

³⁰ John Nielsen: *Myanmar – China's West Coast Dream*. [online], Danish Institute for International Studies, 2022. május 18. Forrás: diis.dk [2022. 08. 12.].

³¹ Dipanjan Roy Chaudhury: *Myanmar Junta Expedites Work on China Funded Kyaukphyu Port*. [online], The Economic Times, 2021. augusztus 9. Forrás: economicstimes.indiatimes.com [2022. 08. 15.].

mentén természetesen a védelmi erőfeszítések fokozását ösztönzik. Utóbbiak szorosan összekapcsolódnak a regionális vezető szerep igényével, valamint azzal, hogy szükség esetén az ország képes legyen biztosítani hozzáférését a tengeri útvonalakhoz ellenséges tengeri haderő indiai-óceáni jelenléte mellett is. Mindez kijelöli a fejlesztési irányokat, és arra ösztönzi Dél-Ázsia legnagyobb államát, hogy – megerősítve korábban említett stratégiai célkitűzéseit – elsődleges érdekövezetvé nyilvánítsa az Indiai-óceánt. Kapcsolódóan ehhez a továbbiakban az indiai haditengerészettel szemben megfogalmazott politikai elvárásoknak, valamint fejlesztése eredményeinek szentelünk részletes figyelmet.

5. Az indiai haditengerészet képességfejlődésének fő irányai és eredményei

5.1. Ambíciószint

A 2004. június 23-án publikált első indiai haditengerészeti doktrínával kezdődően az ország nyilvánosságra hozott stratégiai dokumentumai egyöntetűen a haditengerészettel összefüggő elvárások folyamatos növekedését tükrözték. Ez nemcsak a képességek tekintetében volt így, de a földrajzi dimenziót illetően is. A haditengerészet akciórádiuszának meghatározásakor eleinte csak az Arab-tengeren, illetve a Bengál-öbölben jelölték ki azt a zónát, ahol az indiai államnak egyértelmű erőfölényt kell mutatnia lehetséges kihívóival szemben.³² Az évtized végére ezt a szemléletet felváltotta egy tágabb, a környező tengereket elsődleges és másodlagos stratégiai érdekövezetként értelmező perspektíva. Míg az Indiai-óceán északi vizeit az elsődleges, addig az óceán déli részét, valamint a Vörös-tengert és a Dél-kínai-tengert a másodlagos érdekövezethez sorolták be.³³ A 2015. évi tengeri védelmi stratégia ezt még tovább tágította, amikor a dél-afrikai Jóreménység-fokától az indonéziai Lombok-szorosig húzódó képzeletbeli vonaltól északra fekvő tengerrészeket mind az elsődleges érdekövezethez sorolta, míg a másodlagos érdekövezet kiterjesztése immár magában foglalta az Indiai-óceán Antarktiszig terjedő részeit, a Csendes-óceán ázsiai partoktól számított mintegy felét, a nyugat-afrikai parti vizeket, és a Földközi-tengert is.³⁴ Sor került ugyanakkor egy sajátos kötelezettség megfogalmazására is: India nettó biztonsági szolgáltatóvá kíván válni az indiai-óceáni államok számára a tengeri áruforgalom tekintetében.

Noha az indiai stratégiai dokumentumokra is igaz, hogy üzeneteket közvetítenek a kibocsátó ország barátainak és potenciális ellenfeleinek egyaránt, a fentiek nagyon is jogos kérdésként vetették fel, hogy India valóban tudja-e érdekeit érvényesíteni a megjelölt térségekben, vagy mindössze deklarációként értékelhető az érdekövezetek nagyvonalú kijelölése, amit ráadásul elég változatos indokokkal (indiai diaszpórák jelenléte,

³² Tariq M. Ashraf: *Doctrinal Reawakening of the Indian Armed Forces*. *Military Review*, (2004), 5. 53–62.; és Government of India: *Indian Maritime Doctrine*. New Delhi, Integrated HQ, Ministry of Defence, 2004. április 25.

³³ *Freedom to Use the Seas: India's Maritime Military Strategy*. Integrated Headquarters Ministry of Defence, 2007. 59–60.; és *Indian Maritime Doctrine*. [online], Integrated Headquarters, Ministry of Defence, 2009. Forrás: indiannavy.nic.in [2016. 05. 16.].

³⁴ *Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy*. [online], Indian Navy, 2015. október. 34–35. Forrás: indiannavy.nic.in [2022. 02. 25.].

gazdasági érdekek, kutatóállomások létezése stb.) magyaráztak. A válasz az indiai haditengerészet képességeit figyelembe véve inkább az utóbbi, ám ezt csak ideiglenes állapotnak érdemes tekinteni. Újdelhi – szemben Pekinggel – ritkán deklarált szerényebb ambíciókat valós képességeinél, a túlzónak látszó állítások saját lehetőségeiket illetően pedig inkább jövőbeli igényeiket tükrözik, amelyeket rövid időn belül elérhetőnek érznek. Ebből a logikából kiindulva az indiai ambíciók hasonló deklarálása nem annyira a megtévesztés, majd meglepetés célját szolgálják, mintsem a partnerek felkészítését arra, hogy mi várható az országtól a belátható jövőben. Ehhez érdemes tehát igazítani a többi államnak is saját kalkulációit. Mindez persze nem változtatja meg a célkitűzések politikai üzenetét, amely a Dél-kínai-tenger és a Csendes-óceán esetében egyszerre fejezi ki a Kínai Népköztársasággal szembeni kihívást és a helyi barátok (Vietnám, Japán, Ausztrália stb.) melletti támogató fellépést is. Érdekvezetének fokozatos kiterjesztése pedig egyúttal megalapozza a hagyományos tengeri nagyhatalmakéhoz hasonló „kékvízi” flotta birtoklásának igényét. E nélkül ugyanis soha nem válhatna gyakorlati valósággá az indiai biztonsági érdekek hatékony képviselője a nagyvonalúan kijelölt tengeri térségekben. Az elmúlt másfél évtizedben fokozatos fejlődésnek lehettünk tanúi a haditengerészet műveleti képességeinek tekintetében, ami nagymértékben támaszkodhatott a fentebb már részletezett földrajzi adottságokra. Eredményeképpen India a 2020-as évek elejére Dél-Ázsia mellett már a Közel-Kelet és Délkelet-Ázsia vizein is releváns hatalomként tud megjelenni, még ha utóbbi térségben nem is számítana a legerősebb tényezőnek.

A célkitűzések komolyságának megítéléséhez természetesen fontos támpontot nyújtanak számunkra a pénzügyi feltételek. Ezért röviden ki kell térnünk a haditengerészet helyzetére az indiai védelmi ráfordításokon belül. Összességében a 2011–2012-es költségvetési évtől a 2021–2022-es évig az indiai védelmi költségvetés éves átlagban 8,4%-kal növekedett.³⁵ Ez majdnem 2%-kal elmaradt az ország központi költségvetésének évi átlagos növekedésétől, ami azt is jelentette, hogy az egyébként jelentős pénzügyi mozgástérbővülés mellett a hivatalos védelmi kiadások költségvetési részaránya valójában csökkent (16,4%-ról 13,7%-ra). Ebben a 2022–2023. év változást hozhat, mivel a központi kormány tervei szerint a tavalyi csökkenés után ebben az évben több mint 9,8%-os emelkedést terveztek a védelmi szektor költségvetésében.³⁶ Miközben a haditengerészet hagyományosan a legkisebb (többnyire 14–15% körüli) részarányal rendelkezett a 2011–2021 közötti évtized során a három haderőnem közül, addig fejlesztési célokra fordítható költségvetési fejezete a légierőé után a második legmagasabb volt. A 2021–2022. költségvetési évben ez 46%-ot tett ki.³⁷ A korszerűsítésre fordítható kiadások éves növekedési üteme 5% körül alakult az elmúlt évtized folyamán, ami 2020-tól talán gyorsabb ütemre kapcsol, de ennek megítéléséhez még nem rendelkezünk megfelelő perspektívával. Fontos látni ugyanakkor, hogy az említett 14–15%-os költségvetési részarány valójában csökkenést jelentett a vizsgált évtizedben. A 2012–2013-as 18%-ról süllyedt erre a szintre. Eközben a rivális

³⁵ Madhunik Iyer: *Demand for Grants 2021–22 Analysis: Defence*. [online], PRS, 2021. február 12. Forrás: prsindia.org [2022.04.18.].

³⁶ Amrita Nayak Dutta: *Defence Budget: With IOR Focus, Navy Gets 43% Capital Outlay Hike, Army Modernisation Funds Dip 12.2%*. [online], News 18, 2022. február 1. Forrás: news18.com [2022. 04. 12.].

³⁷ Iyer (2021): i. m.

Kína egyre nagyobb figyelmet szentelt a haditengerészeti képességek fejlesztésének.³⁸ A kép tehát legalábbis vegyesnek mutatkozik. Ugyanakkor a kormányzat védelempolitikája deklarálta az Indiai-óceán térségére fókuszál, aminek köszönhetően a 2022–2023-as költségvetésben a haditengerészet korszerűsítési alapját minden korábbinál nagyobb, 43%-os mértékben növelték meg.³⁹ Ezzel párhuzamosan fel kívánják gyorsítani a fegyveres erők hazai gyártókapacitásokra támaszkodásának programját (ebből következően az importszükségletek leépítését), ami egyébként a haditengerészet esetében egyáltalán nem új törekvés.

Még a tengeri védelmi stratégia publikálásának évétől az indiai védelmi minisztérium új irányelveket is megfogalmazott, amelyek 2030-ig irányozták elő a teendőket annak érdekében, hogy a flotta felszerelése minél nagyobb mértékben hazai forrásokból származhasson.⁴⁰ A dokumentum eredetileg egy 2008-tól 2022-ig szóló, hasonló tervet váltott fel. Megállapításai között témánk szempontjából különösen fontos volt, hogy az indiai ipar a hajók felépítményeinek előállításában már csaknem elérte az önerőre támaszkodás célkitűzését (hajótesteket már régóta képes volt építeni). 2015-ös számítások szerint a hajóépítéshez szükséges anyagok és berendezések mintegy 90%-át tudták hazai bázisról biztosítani. (Persze a különféle hajótípusok esetében eltérők ezek az arányok, különösen a tengeralattjárók esetében alacsonyabbak.) Ugyanakkor a meghajtórendszerek esetében 60, a fegyver- és szenzorrendszereknél pedig mindössze 30% volt a saját gyártás aránya.⁴¹ A fennmaradó részt természetesen továbbra is külföldről kellett behozni, így nem meglepő, hogy az indiai haditengerészet új hadihajóinak építésénél nagyon komoly hangsúlyt kapott a megfelelő fegyverzet előállításához szükséges tudás és kapacitások biztosítása. Voltaképpen azt az egyszerű megállapítást tehetjük ennek kapcsán, hogy a haladás egyértelmű ugyan, de még jócskán van mit behozni. Nem vitás ugyanakkor, hogy a fejlesztési programoknak napjainkra látványos eredményei is születtek.

5.2. Fejlesztési célok és eredmények

Az indiai haditengerészet hajóállományának és egyéb technikai eszközrendszereinek korszerűsítése a kétezres évek elején két szempontnak alárendelve gyorsult fel. Egyrészt a nukleáris fegyverek tengeri platformokról való bevetésének lehetőségét kívánta szélesíteni az indiai kormányzat, amely a működőképes nukleáris triád létrehozásához és az indiai nukleáris doktrína „*no first use*” deklarációjának fenntartása mellett a nukleáris eszközök túlélőképességének, tehát a hiteles második csapásmérés lehetőségének megteremtéséhez volt fontos. Másrészt pedig az ezredforduló feszült légköre Pakisztánnal a nukleáris dimenziótól függetlenül is ösztönözte a haderőnem fejlesztését, amely az addigi konfliktusok során fölényt tudott mutatni a pakisztáni haditengerészettel szemben, és a rivális

³⁸ Snehes Alex Philip: *India's Defence Budget is Good News for Navy, BRO; Bad News for China. But There's a Catch.* [online], The Print, 2022. február 4. Forrás: theprint.in [2022. 04. 22.].

³⁹ Dutta (2022): i. m.

⁴⁰ *Indian Naval Indigenisation Plan (INIP) 2015–2030.* [online], Directorate of Indigenisation IHQ MoD, 2015. Forrás: indiannavy.nic.in [2022. 03. 11.].

⁴¹ Directorate of Indigenisation IHQ MoD (2015): i. m. 9.

ország kikötőinek lezárása/támadása továbbra is opcióként merülhetett fel egy újabb összetűzés során. India nagyhatalmi szerep iránti igényeinek határozott megfogalmazása az 1998. tavaszi kormányváltást követően azt is eredményezte, hogy a hagyományos katonai erőkitetés eszközei is felértékelődtek az indiai elit szemében. Közülük a modern „kékvízi” képességek biztosítása az indiai haditengerészet számára kiemelt és sokat kommunikált program lett.

A fentiek nyomán tehát két szimbolikus jelentőségű eszközrendszer fejlesztését, illetve újonnan való megteremtését fogalmazták meg kiemelt célként a flotta keretei között: a repülőgép-hordozóké és a nukleáris meghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeratlattjáróké. Előbbi tekintetében nem kellett az alapokról kezdeni. India ugyanis már 1961 óta használt közepes méretű repülőgép-hordozókat, ezzel pedig különleges helyet foglalt el a II. világháború utáni ázsiai térség tengeri erőinek sorában. Egy, még a II. világháború alatt elkezdett, majd félkészben maradt brit Majestic-osztályú hordozót sikerült megszereznie, amelyet átépítést követően *Vikrant* néven állítottak hadrendbe. Több mint 35 éven át, egészen 1997-ig szolgált. Kivonásakor már egy évtizede párja is akadt, az 1986-ban beszerzett és egy évre rá hadrendbe állított *INS Viraat* „személyében”. A *Viraat* építését, a *Vikranthoz* hasonlóan, még a II. világháborúban kezdték meg, majd miután sokáig félkészben állt a hajógyárban, átépítve és korszerűsítve *Hermes* néven állt a brit haditengerészet szolgálatában. Innen került a dél-ázsiai ország haditengerészetéhez. Az első két indiai repülőgép-hordozó – különösen az amerikai típusokkal összevetve – kis méretű és szerény kapacitásokkal rendelkezett, és már rendszeresítésük idején sem számítottak igazán korszerűnek. Mindez megvilágítja az indiai repülőgép-hordozó-képesség kettős megítélhetőségét. Egyrészt kétségtelen előnye volt, hogy egyáltalán létezett és megalapozta a haderőnemen belül a repülőgép-hordozók üzemeltetésével és alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatokat. Másrészt, ahhoz nem volt eléggé ütőképes, hogy Indiát valódi tengeri nagyhatalommá emelje, és ez a kilencvenes évek végére a *Vikrant* kivonásával csak még egyértelműbb lett.⁴²

Az 1998-as belpolitikai fordulat idején az *INS Viraat* volt a haditengerészet zászlóshajója és egyetlen hordozója. Szűk kapacitásával – összesen 30 repülőgépet volt képes kiszolgálni, beleértve a merev- és forgószárnyas típusokat is, általában 16 vadászrepülőgép működött rajta⁴³ – nem volt alkalmas rá, hogy az újonnan megfogalmazott korlátozott globális hatalmi ambíciókat akár a tényleges képességek, akár a szimbólumérték tekintetében alátámassza. India első nagy méretű, úgynevezett flottarepülőgép-hordozójának beszerzése ezért már az ezredforduló éveiben felmerült. 2004 januárjában pedig sikerült is megvásárolni Oroszországtól a hadrendből kivont *Admiral Flota Szovjetszko Szozjuza Gorskov* ferde fedélzetű cirkálót (tulajdonképpen repülőgép-hordozót).⁴⁴ Újdelhi jelentős, a Kijev-osztályra eredetileg jellemző kettős funkciót kiiktató átalakításokat is

⁴² Krishna S. Dhir: *The Re-Incarnation of INS Vikrant*. [online], Indian Defence Review, 2021. szeptember 17. Forrás: indiandefencereview.com [2022. 08. 14.].

⁴³ Shamseer Mambra: *INS Viraat – ‘Mother’ Air Craft Carrier Of Indian Navy*. [online], Marine Insight, 2011. november 24. Forrás: marineinsight.com [2022. 05. 21.].

⁴⁴ Laxman Kumar Behera: *Gorskov Deal: India’s Helplessness with Russia*. [online], Institute of Peace and Conflict Studies, 2009. január 31. Forrás: ipcs.org [2022. 05. 02.].

megrendelt az orosz féltől, azaz a rakétafegyverzet zömének eltávolításával megnövelték a repülőfedélzetet, illetve a repülőgéphangár méretét. Végül 2012-ben készült el a teljes egészében repülőgép-hordozóvá átépített hajó, amely II. Csandragupta, az óindiai Gupta Birodalom harmadik uralkodójának titulusa után a *Vikramaditya* nevet kapta.⁴⁵ A hosszúság munkálatok sok vitát váltottak ki a két ország illetékesei között. Orosz érvelés szerint a hajó átadását az is hátráltatta, hogy az indiai fél rendre újabb és újabb módosításokat kért.⁴⁶ Ugyanakkor a *Vikramaditya* hadrendbe állítása a *Viraat* leszerelését is lehetővé tette. Ez utóbbi a költséghatékonyság és a technológiaváltás szempontjából igazolható is volt, hiszen a *Viraat* kora legöregebb aktív repülőgép-hordozójának számított,⁴⁷ amelynek hadra fogható állapotban tartása komoly összegeket emésztett fel. Mindez azt is jelentette, hogy a flotta híveinek reményeire rácafolva nem sikerült egyszerre két hordozót üzemeltetni. India haditengerészetének repülőgéphordozó-képessége tehát technikai színvonalát illetően sokat fejlődött ugyan, de a bevethető hordozók száma továbbra is csak egy volt, ami folyamatosan rendelkezésre álló, hiteles képességet még nem jelentett. Ennek kapcsán az indiai kormány folyamatosan nyugtatta a tengeri haderőnem pártfogóit: a *Vikramaditya* csak az úttörő darabja az indiai repülőgép-hordozók új generációjának. További példányait már mind a tervezést, mind pedig a kivitelezést illetően hazai bázison hozzák majd létre. Ennek a munkának a *Vikrant*-program adott (volna) keretet.⁴⁸

A hajótípus első indiai példánya után elnevezett *Vikrant*-osztályú flottarepülőgép-hordozók építési munkálatainak elindításával India belépett azon országok maroknyi csoportjába, amelyek képesek saját erőforrásokból ilyen hadihajókat előállítani, és ez önmagában is nagy fegyvertény volt. Viszont a terv ambiciózusabbnak tűnt a tényleges lehetőségeknél. Az első egységet, az osztály névadó darabját 2013-ban bocsátották vízre, ám az eredetileg tervezett további három hajó sorsa kérdésessé vált. Részben az anyagi források elégtelensége, részben pedig az egyes repülőgép-hordozókkal szemben támasztott igények növekedése arra sarkallta az indiai flotta jövőjének tervezőit, hogy a nem igazán korszerű és korlátozott kapacitású típus helyett – az amerikai flottarepülőgép-hordozók mintájára – lényegesen nagyobb hajóegységek beszerzésében kezdjenek gondolkodni. Az újonnan tervezett *Vishal*-osztály tagjai már nagyjából 65 ezer tonnás konstrukciós vízkiszorítással rendelkeznének,⁴⁹ amely csaknem másfélszerese a *Vikrant*énak, noha még mindig jelentősen elmarad az amerikai *Nimitz*- vagy *Ford*-osztályú hordozók közel 100 ezer tonnás vízkiszorításától. Emellett elektromágneses katapulttal felszerelve lényegesen nagyobb felszállótömegű gépeket is indíthat majd, növelve ezáltal a hordozók csapásmérő kapacitását (amelyek azonban szintén elmaradtak volna az amerikai típusokétól). Dacára

⁴⁵ Nandan Unnikrishnan: *Admiral Gorshkov to INS Vikramaditya*. [online], Observer Research Foundation, 2013. november 19. Forrás: orfonline.org [2022. 05. 03.].

⁴⁶ Ajai Shukla: *Navy Gets Long-Delayed Vikramaditya*. [online], Business Standard, 2013. november 26. Forrás: business-standard.com [2022. 03. 11.].

⁴⁷ Sam LaGrone: *World's Oldest Aircraft Carrier INS Viraat Decommissioned; Could Be Scrapped or Sunk After Hotel Deal Stalls*. [online], USNI News, 2017. március 6. Forrás: news.usni.org [2022. 03. 15.].

⁴⁸ Sunil Lanba: *Indian Navy's Aircraft Carrier Goal and Programme*. [online], SP's Naval Forces, 2021/4. Forrás: spsnaval-forces.com [2022. 08. 15.].

⁴⁹ *India's Ambitious Third Aircraft Carrier 'INS Vishal' Cancelled Over Financial Woes?* [online], Eurasian Times, 2020. február 16. Forrás: eurasiatimes.com [2022. 05. 05.].

az egyébként progresszív és katonai szempontból is indokolható elképzelésnek, a Vishal napjainkig csak rajzokon és animációkon létezik, és megjósolni sem lehet, hogy mikor állhatna hadrendbe. Bonyolítja a projekt sorsát, hogy a Vishal lenne a valaha volt legdrágább fegyverrendszer, amelyet az indiai fegyveres erők történelmük során beszereztek, a kormányzat pedig igyekszik csökkenteni az építés várható költségeit. Ennek azonban könnyen a hajó kapacitásai láthatják kárát, mivel a költségcsökkentés hatására várhatóan a típus kevesebb repülőgép kiszolgálására lenne képes és nukleáris meghajtását is hagyományosra cserélnék.⁵⁰

Hírek vannak arról is, hogy a légierő is igyekszik fékezni a programot, saját pozícióját feltve a hajófedélzeti repülőgépek növekvő mennyiségétől.⁵¹ Ugyanakkor a flotta hívei azzal vágnak vissza, hogy szükség van a Vishalra ahhoz, hogy legalább egy-egy repülőgép-hordozó állandóan bevethető legyen az Indiát keletről és nyugatról határoló tengereken is. Addig az előttünk álló évtized realitása az, hogy India két repülőgép-hordozóval rendelkezik majd, ami nem csekélység ugyan, de szerényebb, mint amit a rivális Kínai Népköztársaság várhatóan magáénak tudhat majd. India ugyanakkor évtizedes tapasztalatokkal rendelkezik e hajótípus alkalmazásában, így a hordozók üzemeltetésében az indiai flotta egyelőre gyakorlottabb, mint kínai riválisa. Ezeket a készségeket ráadásul a már említett „Malabár” gyakorlatokon is rendszeresen igyekeznek szinten tartani.

A másik kulcsfontosságú képességet, amely meghatározó India nagyhatalmi pozíciójának kivívásához, Újdelhinek a semmiből kellett megteremteni, az eredmény pedig a repülőgép-hordozókhoz hasonlóan felemásra sikerült. A nukleáris meghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjárók építése és hadrendbe állítása egyrészt az indiai nukleáris ütőerő globális megjelenítésének eszközeit biztosítja, másrészt fokozza a nukleáris erők túlélőképességét egy őket ért csapással szemben, és biztosítja a második csapásmérés képességét India számára egy nukleáris konfliktusban. Már a 2004-es haditengerészeti doktrína célul tűzte ki ennek garantálását, 2009. július 26-án, a Pakisztánnal vívott kargili háború lezárásának 10. évfordulóján pedig vízre is bocsátották az ország első nukleáris meghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjáróját. Az *Arihant* névre keresztelt hajó mérföldkőnek számított abban a tekintetben is, hogy teljes egészében indiai terméként mutatták be (jóllehet, a tervezése során a szovjet Akula I tengeralattjáró mintául szolgálhatott). Ezzel az öt *de jure* atomhatalom után a dél-ázsiai ország volt a hatodik állam a Földön, amely képes volt ilyen eszközt előállítani.⁵²

Ahogy azt a Vikrant repülőgép-hordozó vízrebocsátásánál megjegyezhattük, ez minden egyéb körülmény dacára is nagy eredmény. Katonai szempontból beárnyékolja viszont, hogy az *Arihant* eléggé szűkös kapacitású platform lett, mindössze négy rakétával rendelkezik, amelyek újratölthetők, így összesen 12 rakétát hordoz. Az ország rendelkezésére álló Sagarika tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakéták is szerény,

⁵⁰ Ajai Shukla: *Budgetary Woes Put India's Supercarrier 'INS Vishal' on Hold*. [online], Business Standard, 2019. május 6. Forrás: business-standard.com [2022. 05. 02.].

⁵¹ Shukla (2019): i. m.

⁵² G. Lakshmi: *INS 'Arihant': The Political and Environmental Dimensions*. *The Indian Journal of Political Science*, 75. (2014), 3. 571.

mindössze 300 kilométeres hatótávolsággal rendelkeztek. Igaz, a közelmúltban lezárult fejlesztéseknek köszönhetően a típus hatótávolsága 750 km-re nőtt.⁵³ A 2022-ben még csak tesztfázisban lévő K-4 rakéta alkalmazásával a csapásmérés hatótávolsága – a hírek szerint 3000-3500 km fölé emelhető, ám az nem ismert, hogy mikortól lehet erre az új eszközre számítani. Eleinte öt hajóból állt volna az Arihant-osztály, ám az újabb egységek építése lassan haladt. A tervezett hajók számát négyre csökkentették, közülük a nyolc évvel az osztály névadója után elkészült és jelenleg csapatpróbán lévő második példány (Arighat) hadrendbe állítása várható a közeljövőben. Egy harmadik – ezer tonnával megnövelt méretű, nyolc rakétasilóval rendelkező – példányt is vízre bocsátottak ugyan, ám végszerelése még évekig eltarthat.⁵⁴

Fontos emlékeztetnünk rá e folyamat megértéséhez, hogy a nukleáris meghajtású balisztikusrakéta-hordozó tengeralattjárók rendszeresítése a hiteles nukleáris elrettentéshez, tehát nem közvetlenül a tengeri uralom biztosításához és India indiai-óceáni stratégiai érdekeinek védelméhez kötődik. Ez utóbbiak viszont – mint láthattunk – a 21. század elmúlt két évtizede során egyre fontosabb szerepet kezdtek játszani az ország biztonság- és védelempolitikai ambícióinak sorában. Korlátozottaknak bizonyultak azonban az erőforrások, ami arra a döntésre vezetett, hogy a jövőben a tengeri uralom biztosításához fontosabb eszközrendszerek fejlesztése kap prioritást. A rakétákkal fegyverzett vadász tengeralattjárók beszerzésének előtérbe kerülését jelentette ez, amelyet az indiai tengeralattjáró-eszközpark leépülésének megelőzése is sürgetett.

Az elmúlt évek folyamán ugyanis megmutatkoztak a haditengerészet fejlesztésének pénzügyi és ipari korlátai. Persze máshol sem ritka, hogy egy-egy bonyolultabb fegyverrendszer tervezése és legyártása az előzetes terveknél hosszabb ideig tart, ám a kétezres években hangoztatott ambíciókkal összevetve az újabb eszközök hadrendbe állítása, illetve a tervezett mennyiségek biztosítása is látható késedelmet szenvedett. A problémát leginkább az jelentette, hogy az eszközpark régebbi darabjai gyorsabban amortizálódtak, mint ahogy a felváltásukra szánt újabb típusok beérkeztek. Utóbbi különösen a tengeralattjárók esetében volt látványos. India a 2010-es évek elejére összesen 16 tengeralattjáróval rendelkezett. E fegyvernem gerincét még 2012-ben is a 10 db Sindhughosh-osztályú, hagyományos meghajtású tengeralattjáró képezte, amelyek a szovjet Kilo-osztály indiai változatai voltak és az 1980-as évek technológiai színvonalát képviselték.⁵⁵ Felújításuk az őket ért sorozatos balesetek miatt sem túrt halasztást, ám hosszú deaktiválásuk ennek céljából a tengeralattjáró-erők ütőképességének csökkenését eredményezte.

Indiában még 1997-ben fogalmazódott meg, majd 1999-ben fogadták el a nemzeti tengeralattjáró-építési programot, amely eredetileg 24 új hajóegység beszerzését és hadrendbe állítását irányozta elő 30 éves időtávlatban.⁵⁶ Hatása azonban még csak szerényen érződött a 2010-es évek elején. E program keretében határozották el ugyanakkor hat hagyományos

⁵³ *Sagarika/Shaurya*. [online], Missile Threat, 2021. július 31. Forrás: missilethreat.csis.org [2022. 03. 15.].

⁵⁴ Sumit Bhattacharjee: *Third Arihant Class Submarine Quietly Launched in November*. [online], The Hindu, 2022. január 4. Forrás: thehindu.com [2022. 01. 05.].

⁵⁵ Mellettük a *Shishumar*-osztály (német Type 209-osztály) négy egysége szintén a nyolcvanas-kilencvenes évek technológiáját képviselte.

⁵⁶ Sarosh Bana: *Modernizing India's Submarines*. [online], Indo-Pacific Defense Forum, 2019. július 23. Forrás: ipdefensforum.com [2022. 04. 22.].

meghajtású Scorpène-osztályú tengeralattjáró beszerzését, amelyek a várakozások szerint számottevően növelik a flotta ütőképességét. A Scorpène-ek Indiában Kalvari-osztályként állnak hadrendbe. 2021 végén a hatból négy szolgált már, amellyel az indiai támadó tengeralattjárók száma 16 volt. Ez utóbbi a pusztá mennyiséget illetően kategóriájában még mindig csak az ötödik, a korszerű hajóegységek számát illetően pedig a negyedik helyezésre” volt elég Ázsiában.⁵⁷ Jóllehet, ez sem csekélység, ám ha figyelembe vesszük, hogy Indiát mindent egybevetve már a földrész második számú katonai hatalmának tekintjük, azt kell megállapítanunk, hogy a haditengerészet nem minden tekintetben tükrözi ezt a státuszt. Egy évtized alatt a tengeralattjáró fegyvernem jelentős korszerűsödést ugyan elkönnyvelhetett, de mennyiségi kapacitásbővülést nem. Ha szemügyre vesszük a kisebb felszíni hadihajók soraiban tapasztalható helyzetet, szintén vegyes kép tárul elénk.

Mielőtt rátérünk a részletekre, azt érdemes általánosságban megjegyezni, hogy a felszíni hadihajók különböző kategóriáinak fejlesztésénél a csökkentett észlelhetőségű, rakéta fegyverzetű, korszerű érzékelő és kommunikációs berendezésekkel ellátott egységek tervezése és hadrendbe állítása zajlik, amely egyúttal generációváltást is képvisel az indiai flotta előregedett, zömmel szovjet gyártmányú egységeinek cseréjével.

India legnagyobb méretű felszíni hadihajói a repülőgép-hordozók után a rombolók, amelyek, közül 2022 elején a legkorszerűbb hadrendben álló egységeknek a három Kolkata-osztályú, illetve az egyetlen Visakhapatnam-osztályú, csökkentett észlelhetőségű rakétás romboló számít. Utóbbi a Kolkata-osztályú hajók továbbfejlesztett változata, fokozott „lopakodó” képességgel. A modern rombolók építése és hadrendbe állítása az elmúlt években felgyorsult, a Vishakapatnam egyik testvérhajója, a Mormugao 2021 decemberében kezdte meg a csapatpróbáját,⁵⁸ az osztály egy további tagját, az Imphal pedig 2019-ben vízre bocsátották, és jelenleg a végszerelése zajlik.⁵⁹ Összesen tíz – további három-három régebbi Delhi- és Rajput-osztályú egységgel – hadrendben álló, rakétafegyverzetű rombolójával az indiai haditengerészet számszerűen a második legnagyobb erőt jelenti Ázsiában e hajótípust illetően, megelőzve Japánt és Dél-Koreát is, ám jelentősen elmaradva a Kínai Népköztársaság mögött. Utóbbinak több mint háromszor akkora hajóparkja van ilyen típusú egységekből, mint Dél-Ázsia vezető hatalmának.⁶⁰ A hadrendben álló rombolók számának növelése és képességeik fejlesztése ma az indiai haditengerészet egyik markáns törekvése, amellyel a meglévő és jövőben beszerzendő repülőgép-hordozók kíséretét, az ütőképes harccsoportok felállítását és a környező vizek feletti tengeri uralmat biztosítanak. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az újabb hordozók rendszerbe állításának programja mennyire lelassult, akkor tulajdonképpen a rombolóflotta fejlesztésének ütemét elég impozánsnak is tekinthetjük. Persze az érem másik oldala, hogy a hordozók hiányában az új rombolók sem játszhatják el mindazt a szerepet, amelyet eredetileg szántak nekik.

⁵⁷ *The Military Balance 2022*. London, IISS, Routledge, 2022. 219.

⁵⁸ Fatima Bahtić: *Indian Navy's Second P15B Destroyer Kicks Off Sea Trials*. [online], Naval Today, 2021. december 20. Forrás: navaltoday.com [2022. 04. 03.].

⁵⁹ Gautam S. Mengle: *Indian Navy Launches Guided Missile Destroyer INS Imphal*. [online], The Hindu, 2019. április 21. Forrás: thehindu.com [2022. 03. 12.].

⁶⁰ *The Military Balance (2022)*: i. m. 258.

A fregattok – nem csak Indiában – a rombolók „kisebb testvéreinek” funkcióját töltik be, a típus legkorszerűbb darabjai esetében kifejezetten erős csapásmérő képességekkel. Közülük a Shivalik-osztály tagjai a maguk 6200 tonna konstrukciós vízkiszorításával a Delhi-osztályú rombolókkal azonos méretűek, így még a „kisebb” jelző sem mindig állja meg a helyét. 2022 tavaszán négy fregattosztály állt hadrendben a haditengerészet kötelékében, valamennyi rakéta főfegyverzettel rendelkezik, és nagy többségük csökkentett észlelhetőségű konstrukció.

Legnagyobb számban a Talwar-osztályhoz tartozó 4000 tonnás vízkiszorítású fregattok szolgálnak Indiában, 2021. október 28-án már a típus hetedik példányát bocsátották vízre.⁶¹ Fejlesztésének története jól példázza, hogy az orosz partnerség továbbra is mennyire fontos maradt a dél-ázsiai ország számára. A Talwar-osztály ugyanis a szovjet Krivak-osztály továbbfejlesztett változata, amelyet a két hatalom közösen épít.⁶² Ugyanakkor az újabb típusok rendszeresítése mellett a régebbiek továbbfejlesztése is napirenden van. Kis kitekintéssel érdemes megjegyezni, hogy gondot okoznak ennek összefüggésében az Ukrajna ellen 2022-ben indított orosz inváziót kísérő nemzetközi reakciók. India számos okból tartózkodott attól, hogy csatlakozzék a nyugati büntetőintézkedésekhez, amelyek az Oroszországi Föderációt sújtják. A haditengerészeti összefüggései ennek a tengeralattjárók, felszíni hadihajók, illetve hajófedélzeti fegyverek közös fejlesztési programjait érintik, amelyekről Újdelhi a Kína jelentette kihívást figyelembe véve akkor sem tud eltekinteni, ha egyébként nem nézte jó szemmel az orosz agressziót Ukrajna ellen.⁶³ Egyúttal a hasonló, váratlan problémák hangsúlyosabbá teszik a minél szélesebb körű hadiipari önállóság elérését. Ígéretes eredményt jelent utóbbi szempontból a Shivalik-osztályú fregattok „megszületése”.

Mint fentebb utaltunk rá, India hadrendben álló fregattjai közül a Shivalik-osztály három tagja képviseli a típus legnagyobb vízkiszorítású példányait. A csökkentett észlelhetőségű, irányított rakétákkal fegyverzett hajók az első „lopakodó” hadihajók voltak, amelyeket Indiában gyártottak. Nagyobb légvédelmi kapacitásaikból következő jobb túlélőképességük harcérintkezési helyzetben a „talwarok” elé helyezheti őket, ám tűzvezető rendszerük fejlesztésre szorul. Az első példány mindössze hat légi célt volt képes nyomon követni egyszerre.⁶⁴ Perspektivikusan a még náluk is kicsit nagyobb méretű, lényegében a „shivalikok” továbbfejlesztett változataiként készülő Nilgiri-osztályú fregattokkal együtt a jövőben az indiai flotta vezető egységei lesznek a maguk kategóriájában. Jelenleg hét példány építését tervezik a Nilgiri-osztályból, a névadó hajó rendszerbe állítása 2022-ben várható.⁶⁵ A két új fregatt-típus várhatóan a jövőbeli indiai harccsoportok légvédelmi feladatainak ellátásában, illetve a rombolók harctevékenységének támogatásában játszik

⁶¹ Dinakar Peri: *Indian Navy's Stealth Frigate Tushil Launched in Russia*. [online], The Hindu, 2021. október 29. Forrás: thehindu.com [2022. 03. 09.].

⁶² Saurabh Joshi: *India's New Talwar-Class Frigates Launch This Year*. [online], StratPost, 2021. július 27. Forrás: stratpost.com [2022. 03. 19.].

⁶³ Frédéric Grare: *A Question of Balance: India and Europe after Russia's Invasion of Ukraine*. [online], European Council on Foreign Relations, 2022. május 16. Forrás: ecfre.eu [2022. 05. 21.].

⁶⁴ Prem Joshi: *Shivalik Class*. [online], Military Today, (é. n.). Forrás: military-today.com [2022. 04. 12.].

⁶⁵ *Project 17-A Nilgiri-Class Frigates*. [online], Naval Technology, 2019. október 10. Forrás: naval-technology.com [2022. 03. 25.].

majd fontos szerepet. Amennyiben az újabb egységek hadrendbe állítása a tervek szerint halad, a fregattok tekintetében az indiai flotta a 2020-as évek második felére az egyik legkorszerűbb lesz a világon.

Indiában a korvetteket elsősorban két feladat ellátására szánják. Egy részük a tengeralattjárók elleni védelem, valamint a tengeri kutatás és mentés eszközeként áll hadrendben, míg másik részük elsődleges funkciója a nagyobb felszíni hajóegységek elleni harc, különösen olyan helyzetekben, ahol a rombolók és fregattok nemcsak kiválthatók, de célszerű is „helyettesíteni” őket.

A tengeralattjárók elleni hadviselésben specifikus szerepe jut a Kamorta-osztályú korvetteknek, amelyek kategóriájuk legkorszerűbb darabjai az indiai haditengerészet kötelékében. A csökkentett észlelhetőségű, hazai fejlesztésű, erős tengeralattjáró elleni fegyverzettel ellátott osztály négy tagját még a 2000-es és 2010-es évek fordulóján állították hadrendbe, így viszonylag fiatalnak számítanak. Relatív nagy méretük (3300 tonnás vízkiszorítás) miatt egyes esetekben fregattokként sorolják be, de az indiaiak korvetteknek tekintik őket. Ugyanakkor az indiai korvettek második legfiatalabb példányai, a kevesebb mint feleakkora vízkiszorítású, négy Kora-osztályú, irányított rakétával felszerelt korvett valamivel kevésbé számít korszerűnek. Azonban nagyon erős felszíni hajók elleni fegyverzettel, négy darab, egyenként négy rakéta indítására képes kilövővel lettek ellátva.⁶⁶ Fő funkciójuk az értékesebb rombolók helyettesítése bizonyos kockázatosabb védelmi feladatokban, illetve tömeges rakétatámadásokkal az ellenséges hajóegységek megsemmisítése, azok védelmi rendszerének túlterhelésével.⁶⁷

Összességében az indiai haditengerészet 2022 elején kevés aránylag modern korvettel rendelkezett, összesen 11-gyel (az INS Khukrit 2021 decemberében kivonták), tehát hatodannyival, mint Kína.⁶⁸ Ez viszont várhatóan csak ideiglenes állapot. Még 2014-ben indították útjára az ASW-SWC (*Anti-Submarine Warfare Shallow Water Craft*) programot, amelynek célja a haderőnem új generációs korvettjeinek kifejlesztése és legyártása. Az előregedett és folyamatosan selejtezett Abhay- és Veer-osztályú korvettek (előbbiből kettő, utóbbiból még hat szolgált 2021 végén) felváltására készülő típusból 16-ot terveznek építeni. A 750 tonna konstrukciós vízkiszorítású, fejlett lopakodórendszerekkel és változatos fegyverzettel ellátott hajóosztály jelentős képességnövekedést biztosít az indiai haditengerészetnek.⁶⁹ Elsődleges funkciójuk az ellenséges tengeralattjárók felderítése és megsemmisítése lesz a partközeli vizeken, az első példány átadására 2022 októberében számítanak, 2026-ig pedig mindet hadrendbe tervezik állítani.⁷⁰ Ugyanakkor a program végére nemcsak minőségi, de jelentős számszerű fejlődés is elkönnyelhető lesz e hajótípus körében, a 16 új egységgel ugyanis megháromszorozódik a relatíve korszerű indiai

⁶⁶ Kunal Biswas: *Indian Navy's Pocket Destroyers*. [online], Defence Forum India, 2011. augusztus 13. Forrás: defenceforumindia.com [2022. 03. 28.].

⁶⁷ Biswas (2011): i. m.

⁶⁸ The Military Balance (2022): i. m. 259., 268.

⁶⁹ *Anti-Submarine Warfare Shallow Water Craft (ASW-SWC)*. [online], Naval Technology, 2020. december 10. Forrás: naval-technology-com [2022. 04. 01.].

⁷⁰ Naval Technology (2020): i. m.

korvettek száma. A felszíni csapásmérő hajók esetében viszont további korszerűsítésre lehet szükség a jövőben.

A fent kiemelték csak az indiai haditengerészet legfontosabb hajótípusainak körében zajló fejlődést mutatták be. Érdemes azonban ezek ismeretében némi kitekintést tennünk arra is, hogy az indiai haditengerészet méreteiben milyen erőt képvisel az Indiai-óceánon érdekelt másik két tengeri nagyhatalom képességeihez mérten. Az alábbi, 1. táblázat ezt foglalja össze az aktív személyi állományt és az egyes eszközkategóriák mennyiségi mutatóit figyelembe véve.

1. táblázat: Kína, India és az Egyesült Államok haditengerészeteinek személyi és eszközállománya számokban (2021. december)

	Kínai Népköztársaság	India	Amerikai Egyesült Államok
Haditengerészet személyi állományának hozzávetőleges létszáma (fő)	260 000 (ebből 26 000 fő a haditengerészeti légierő és 35 000 fő a tengerészgyalogság állománya)	70 900 (ebből 7000 fő a haditengerészeti légierő és 1200 fő a tengerészgyalogság állománya)	349 600 (ebből 98 600 fő a haditengerészeti légierő és 179 250 fő a tengerészgyalogság állománya)
Repülőgép-hordozók	2	2	11
Nukleáris meghajtású támadó tengeralattjárók	6	–	53
Hagyományos meghajtású tengeralattjárók	52	16	–
Nukleáris meghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjárók	6	1	14
Cirkálók	3	–	24
Rombolók	36	10	68
Fregattok	45	13	21 + 2 tartalékban
Korvettek	72	12	–
Partra szállító rohamhajók (helikopter-hordozó dokkhajók)	1	–	9 + 3 tartalékban
Partra szállító dokkhajók	8	1	22 + 1 tartalékban
Kisebb méretű partra szállító hajók	109	20	143
Egyéb, különböző rendeltetésű hajók	kb. 157	204	300 + 4 tartalékban
Különböző rendeltetésű merevszárnyú repülőgépek	kb. 576	138	1687 + 430 a tengerészgyalogságnál
Helikopterek	kb. 109	111	707 + 422 a tengerészgyalogságnál
Pilóta nélküli repülőgépek	bizonytalan	10	113 + 100 a tengerészgyalogságnál

Forrás: The Military Balance (2022): i. m.

Fontos ismét emlékeztetni rá, hogy az egyes eszközkategóriákat jellemző pusztán számok mögött nagyon változatos technikai színvonalat képviselő és hadrafoghatóságú eszközök vannak, így csak hasonló funkciót betöltőnek lehet tekinteni őket a többi államéval, de semmiképpen sem azonos értékűnek. Például Kína két meglévő repülőgép-hordozója együtt sem képes annyi repülőgép kiszolgálására, mint egyetlen amerikai Ford-osztályú hordozó.

Ami azonban első ránézésre is nyilvánvaló, hogy az indiai haditengerészet a hajóegységek számát illetően a legkisebb a három, Indiai-óceánon közvetlenül érdekelt tengeri nagyhatalomé közül. Ugyanakkor tevékenységük feltételeit illetően számottevő különbség van ezek között, amennyiben az USA és Kína számára az Indiai-óceán csak az egyik művelési terület, ahol hitelesen meg kell jeleníteniük hatalmi képességeiket, míg India a térségen belül tudja összpontosítani az eszközeit és kapacitásait, amihez messze neki vannak a legjobb bázisai itt, ezáltal sokkal hatékonyabb érdekérvényesítésre képes.

Fontos körülmény az is, hogy az indiai fegyveres erők más országokkal fejlesztett kapcsolatai, amelyek esetenként a támaszpontok használatának lehetőségét is magukban hordozzák, szintén erősítik Újdelhi pozícióit az Indiai-óceánon.⁷¹ A „gyémántnyaklanc” fantáziánévvel illetett, Kínát körülvevő láncolata a támaszpontoknak, illetve kétoldalú biztonsági együttműködéseknek önmagában talán nem olyan impozáns, mint a kínai kikötők és repülőterek hálózata a térségben,⁷² ám India geostratégiai előnyének kiegészítéseként mégis figyelemre méltó vállalkozást jelent. Az Indiai-óceánon a gyémántnyaklanc-stratégia keretében Újdelhi eddig Indonéziában (Szabang), a Seychelle-szigeteken és Ománban (Dukm) jutott katonai erők részéről is kihasználható hozzáféréshez egy-egy kikötőben, míg az iráni Csabahár elsősorban kereskedelmi célokat szolgál. A Malaka-szoros túloldalán Szingapúrral is született egyezménye Indiának 2018-ban, amely hozzáférést biztosít az itteni Csangi haditengerészeti bázishoz.⁷³ Ez – kiegészülve az Andamán- és Nikobár-szigetek katonai infrastruktúrájának fejlesztésével, valamint az említett hozzáféréssel az indonéziai Szabang kikötőjéhez – azt jelenti, hogy Indiának minden korábbit meghaladó lehetősége van erőinek megjelenítésére a Malaka-szoros térségében. Nem érdemes ezt alábecsülni, ha az ország haditengerészetének művelési lehetőségeit vesszük számba.

Az indiai haditengerészet emellett nem egymagában látja el az ország tengeri biztonságához fűződő érdekeinek védelmét, abban egyre inkább számíthat a Quad⁷⁴ másik három államának (persze különböző mértékű és formában megjelenő) támogatására, minthogy az Indiai-óceán térségével összefüggő alapvető érdekeik jól összeegyeztethetők, több esetben kifejezetten azonosak. Mint korábban utaltunk rá, a „Malabár” tengeri hadgyakorlatok ma már nemcsak az amerikai–indiai tandem, hanem a Quad haditengerészeti

⁷¹ Abhay Kumar Singh: *Why has India's 'Necklace of Diamonds' Strategy in the Indian Ocean Region not been as Successful Compared to China's 'String of Pearls' Strategy?* [online], Manohar Parrikar Institute for Defense Studies and Analyses, 2021. március 16. Forrás: idsa.in [2022. 04. 02.].

⁷² Vidhi Bubna – Sanjna Mishra: *String of Pearls vs Necklace of Diamonds*. [online], Asia Times, 2020. július 14. Forrás: asiatictimes.com [2022. 04. 13.].

⁷³ Arfa Javaid: *What is Necklace of Diamonds Strategy?* [online], Jargan Josh, 2020. július 21. Forrás: jarganjosh.com [2022. 04. 12.].

⁷⁴ *Quadrilateral Security Dialogue* (Négyoldalú Biztonsági Párbeszéd). Tagjai: Ausztrália, Amerikai Egyesült Államok, Japán és India.

együttműködésének hatékonyabbá tételét is szolgálja. Kína ilyen nagy- és középhatalmakat magában foglaló, „majdnem szövetségesi” kapcsolatrendszerrel nem rendelkezik az érintett térségben. Legelkötelezettebb délkelet-ázsiai barátai közül Kambodzsa és Laosz a tengeri hadviselés képességeivel nem rendelkeznek, az elsődleges dél-ázsiai relációnak számító Pakisztán pedig – bár kétségkívül jóval ütőképesebb haditengerészete van, mint a legtöbb indiai-óceáni államnak, ráadásul komoly fejlesztési tervekkel, de – ma még – jelentős elmaradást mutat Indiához képest is. Hozzá kell tenni ehhez, hogy akár a különálló USA–India partnerséget, akár a Quad egészét vesszük számításba, az együttműködés kínai hatalmi expanzióval szembeni tartalmáról nem lehetnek kétségeink. Ugyanakkor Peking dél- és délkelet-ázsiai barátai közül igazából senki sem kíván ellenséges viszonyba kerülni Washingtonnal, és Pakisztán is csak India „féken tartásában” érdekelt. Természetesen az sem vehető biztosra, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus során India valóban hathatós segítséget kapna partnereitől Kínával szemben, ám az együttműködések politikai és stratégiai háttérét illető különbségek mégis óvatosabbá tehetik a pekingi felet, aki szinte bizonyosan csak saját képességeire számíthat majd.

6. Kitekintés

India tengeri hatalmi ambíciói voltaképpen szervesen kapcsolódnak az ország több évtizedes stratégiai törekvéseihez, nemzetközi súlyának növekedéséhez. Újdelhi célkitűzései az első haditengerészeti doktrína publikálása óta eltelt 18 év során a hagyományos tengeri hadviseléshez és a nukleáris elrettentéshez kapcsolódó képességek fejlesztését egyaránt magukban foglalták, az utóbbi években azonban inkább az előbbire került a hangsúly. Ehhez az ország egyrészt külső támogatókra is lelt, másrészt pedig regionális szinten kiemelkedően előnyös földrajzi helyzetére támaszkodva relatíve kisebb ráfordítás árán is fölénybe kerülhet potenciális riválisaival szemben. Látni kell azonban azt is, hogy India perspektívájából szemlélve a tengeri térségekben felkínálkozó stratégiai mozgástér merőben különbözik a szárazföldön tapasztalhatótól. Dél-Ázsia vezető hatalmának szárazföldi határai több ponton is vitatottak, Pakisztán és Kína pedig akár nukleáris eszközökkel is meggátolhatja India esetleges terjeszkedését azon területekre, amelyeket sajátjuknak tartanak. A szárazföld nullaösszegű játékként felfogott hatalmi rivalizálásával szemben az Indiai-óceán és a Csendes-óceán is jóval nagyobb lehetőségeket tartogat a kooperatív fellépésre, ezáltal India hatalmi súlyának békés növelésére.⁷⁵ Itt a közös érdekek (például kereskedelmi forgalom zavartalansága) mentén azokkal az államokkal is van lehetőség az együttműködésre, amelyek általánosságban nem örülnek India nagyhatalmi törekvéseinek (például Banglades, Srí Lanka). Persze hiba lenne egymástól teljesen elszeparáltan értékelni a szárazföldi és tengeri stratégiai zónát, már csak azért is, mert az indiai védelmi koncepció logikus részét képezi, hogy egy esetleges kínai szárazföldi támadást a tengeren toroljon meg, az Indiai-óceánon áthaladó kínai kereskedelem blokkolásával.⁷⁶

⁷⁵ Kajari Kamal – Gokul Sahni: *India in the Indo-Pacific: A Kautilyan Strategy for the Maritime Mandala*. [online], Observer Research Foundation, Issue Brief No. 522. 2022. február 21. Forrás: orfonline.org [2022. 03. 11.].

⁷⁶ Kamal–Sahni (2022): i. m.

Mint a fentiekben láthattuk, az indiai haditengerészet kétségtelen fejlődése dacára több meghatározó hajótípus számában és harcértékében is elmarad Kelet-Ázsia jelentősebb államainak tengeri haderőnemei mögött. Nem is várható az előttünk álló években, hogy Újdelhi képes lesz minden fontos típus esetében ledolgozni azt a hátrányát, amely Japán, Dél-Korea vagy Kína haditengerészetével szemben fennáll. Mindez annak ellenére is igaz, hogy összességében fejlődés tapasztalható a főbb képességrendszerek tekintetében, illetve az indiai haditengerészet jelenlegi hiányosságait az előttünk álló években részben kiküszöbölik majd. Ez alól a repülőgéphordozó-képesség várhatóan valamelyest kivételt képez. Ugyanis Kína új, a korábbiakhoz képest technikai ugrást jelentő repülőgép-hordozójának (Fucsien) 2022. júniusi vízre bocsátása a kelet-ázsiai hatalom tartós fölényét jelzi előre a haditengerészeti légierő alkalmazása tekintetében indiai riválisához képest. Ám míg a kelet-ázsiai hatalmak fő műveleti területe a Csendes-óceán, addig az indiai haditengerészet az Indiai-óceán, ahol viszont – miután az Egyesült Államokat stratégiai partnereként veheti számításba – Dél-Ázsia vezető állama nem ütközik olyan, vele nagyságrendileg azonos képességű tényezőbe, amely hasonló kihívást jelenthetne számára, mint amely kínai–japán relációban megvalósul. Közvetlen geostratégiai környezetének jellemzői tehát döntő mértékben határozzák meg, hogy India milyen pénzügyi terhek vállalása árán, mekkora eszközpark rendszeresítésével biztosíthatja vezető tengeri hatalmi szerepét. Napjainkban ez garantálhatónak tűnik a számára, és nemcsak azért, mert szándéka és kapacitásai vannak a betöltésére, hanem azért is, mert az ázsiai térségben érdekelt hatalmak egész sora is valamilyen mértékben érdekeltté vált abban, hogy Újdelhi betölthesse ezt a szerepet. Hogy ebben a Kína hatalmi építkezésének korlátozására irányuló érdekek a döntők (mint például a Quad másik három állama vagy Vietnám esetében), vagy a tengeri áruszállítás biztonságának szavatolása fontosabb (mint például Indonézia, Szingapúr vagy Omán esetében), az annyiban nem igazán lényeges, hogy következményeiket illetően azonos irányba mutatnak. Érdekesség mindössze, hogy a felsoroltak közül Ausztrália a második, míg Indonézia a harmadik legütőképesebb haditengerészettel rendelkezik jelenleg az Indiai-óceánt szegélyező államok közül. Újdelhi a „nettó biztonsági szolgáltató” szerepben találta meg azt az ideológiai hívószót, amelyre saját domináns hatalmi szerepét építheti fel a régióban anélkül, hogy azzal közvetlen kihívást fogalmazna meg más államok felé. Ettől még Pekingben és Iszlámábádban persze nem kevésbé ellenszenves az indiai repülőgép-hordozók és rakétás rombolók/fregattok megjelenése az óceán északi kereskedelmi útvonalai mentén.

Noha az előttünk álló évtizedben várható, hogy a kínai haditengerészet jelenléte is tovább fokozódik az Indiai-óceánon, a közvetlen fegyveres konfliktus esélye továbbra is alacsony. Újdelhi álláspontja a nemzetközi jog szabályain alapuló rend megőrzése és a zavartalan tengeri áruforgalom fennmaradása a térség kis és nagy nemzetjeinek egyenrangú együttműködése mellett, az idegen hatalmak torzító befolyásától mentesen. Igény szerint lehet ezt úgy is értelmezni, hogy óhatatlanul az indiai hegemonia kialakulása felé mutat (amire volt is elképzelés Újdelhi részéről, ahogy korábban érintettük), ám az igen valószínű, hogy Kína jelenleg az elszigetelt Pakisztánt leszámítva nem találna egyetértő partnert a térségben egy, a hatalmi status quót erővel felborító politikához. Fontos azt is számításba venni, hogy a 2022 februárjában kitört orosz–ukrán háború kettős hatása

tapasztalható egy esetleges katonai konfrontáció megítélésére. Egyrészt megerősödött az Egyesült Államok retorikája az ázsiai szövetségeseinek támogatására, ezzel összefüggésben pedig a Quad-együttműködés további erősítése is felmerült. Másrészt pedig a válság sokrétű hatásai érezhető elbizonytalanodást idéztek elő az Indiával rivális államok elitjeinek soraiban is. Kína számára ez szintén kettős kockázatot vetett fel. Egyrészt a háború tapasztalatait mindenképpen be kell építenie a katonai stratégiába, mivel azok érdemben befolyásolják egy esetleges Tajvannal szembeni, illetve a közeli tengeri térség ellenőrzés alá vonása érdekében indított hadművelet kilátásait. Másrészt pedig szembesülnie kellett az orosz invázióra született, ingerült nemzetközi reakciókkal, amelyeket Kína nem kívánt magára vonni, miközben riválisai arra használták fel a helyzetet, hogy a nemzetközi jogon alapuló világrend védelmezőiként és az agresszorok kordában tartóiként pozícionálják önmagukat, automatikusan a „destruktívak” táborába lökve Pekinget. Mindez egyelőre szintén az óvatos, nem konfrontatív politikát indokolja Kína részéről, ugyanakkor időt ad a vele területi vitában álló helyi államoknak arra, hogy a maguk részéről is feldolgozzák a konfliktus tanulságait és beszerezzék az önvédelmük szempontjából – az orosz–ukrán háború tapasztalataira építve – leghatékonyabbnak ítélt fegyverrendszereket.

Túltekintve a nagyhatalmak egymáshoz fűződő viszonyán azt is látni kell, hogy a 2022. év világgazdasági turbulenciái – összekapcsolódva a megelőző időszak koronavírus-járványának terhes örökségével – a kisebb államok körében is komoly nehézségekhez vezettek, amelyek közül témánk szem előtt tartásával Pakisztán esetét érdemes röviden kiemelni. Dél-Ázsia második legnagyobb államában az orosz–ukrán háború világgazdaságra gyakorolt hatásai olyan mértékben súlyosbították az ország addig is meglévő gazdasági nehézségeit, hogy azok végül Imrán Hán miniszterelnök székébe kerültek. Iszlámábád képtelensége a gazdasági-társadalmi válság kezelésére egyúttal az ország nemzetközi segítyekre és hitelekre szorulását is eredményezi, ami ugyan az iszlám köztársaság eddigi gyakorlatát alapul véve nem szokta azonnal érinteni a védelmi kiadásokat, ám középtávon is kérdésessé teszi, hogy Pakisztán milyen fegyverkezési ütemet tud finanszírozni az igencsak költséges haditengerészet vonatkozásában. Ugyanakkor az olyan megroppant gazdaságokban, mint Pakisztáné, Srí Lankáé vagy Mianmaré, a válságkezeléssel esetleg együtt járó adósság-átütemezés, privatizáció vagy újabb hitelek biztosítása egyúttal a külső hatalmak befolyásának növekedését is eredményezheti. Abban az igen valószínű esetben, ha ennek a Kínai Népköztársaság – és vállalatai – is kedvezményezettjei lesznek, e folyamat új táptalajt adhat a kínai Indiai-óceán-politikával kapcsolatos közkeletű vádakra, míg India kevésbé valószínű kedvezményezettje esetén a hegemon törekvések gyanúja kaphatna hangosabb megfogalmazást. Jóllehet, mindennek direkt következménye aligha lesz a haditengerészeti versenyre az Indiai-óceánon, Kína befolyásának esetleges növekedése semmiképpen sem ösztönzi lassításra a Peking hatalmi expanziójában ellenérdekelte államokat sem a fegyverkezés, sem pedig a védelmi együttműködés területén.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Address at the Third Conference of the Heads of State or Government of Nonaligned Countries [Lusaka, September 1970].* [online], Indian National Congress, Speeches, Forrás: inc.in [2017. 02. 12.]
- Ahluwalia, Montek S.: Economic Reforms in India Since 1991: Has Gradualism Worked? *Journal of Economic Perspectives*, 16. (2002), 3. 67–88. Online: <https://doi.org/10.1257/089533002760278721>
- Anti-Submarine Warfare Shallow Water Craft (ASW-SWC).* [online], Naval Technology, 2020. december 10. Forrás: naval-technology.com [2022. 04. 01.]
- Asche, Helmut – Margot Schüller: *China's Engagement in Africa. Opportunities and Risks for Development.* Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH, 2008.
- Ashraf, Tariq M.: Doctrinal Reawakening of the Indian Armed Forces. *Military Review*, (2004), 5. 53–62. Online: https://tamilnation.org/intframe/indian_ocean/ashraf_on_indian_maritime_doctrine.pdf
- Bahtić, Fatima: *Indian Navy's Second P15B Destroyer Kicks Off Sea Trials.* [online], Naval Today, 2021. december 20. Forrás: navaltoday.com [2022. 04. 03.]
- Balogh András: *Délkelet-Ázsia történelme.* Budapest, Eötvös Kiadó, 2019.
- Bana, Sarosh: *Modernizing India's Submarines.* [online], Indo-Pacific Defense Forum, 2019. július 23. Forrás: ipdefenseforum.com [2022. 04. 22.]
- Behera, Laxman Kumar: *Gorshkov Deal: India's Helplessness with Russia.* [online], Institute of Peace and Conflict Studies, 2009. január 31. Forrás: ipcs.org [2022. 05. 02.]
- Bhattacharjee, Sumit: *Third Arihant Class Submarine Quietly Launched in November.* [online], The Hindu, 2022. január 4. Forrás: thehindu.com [2022. 01. 05.]
- Biswas, Kunal: *Indian Navy's Pocket Destroyers.* [online], Defence Forum India, 2011. augusztus 13. Forrás: defenceforumindia.com [2022. 03. 28.]
- Bubna, Vidhi – Sanjna Mishra: *String of Pearls vs Necklace of Diamonds.* [online], Asia Times, 2020. július 14. Forrás: asiatictimes.com [2022. 04. 13.]
- Cabestan, Jean-Pierre: *China's Djibouti Naval Base Increasing Its Power.* [online], East Asia Forum, 2020. május 16. Forrás: eastasiaforum.org [2022. 03. 12.]
- Chaudhury, Dipanjan Roy: *Myanmar Junta Expedites Work on China Funded Kyaukphyu Port.* [online], The Economic Times, 2021. augusztus 9. Forrás: economictimes.indiatimes.com [2022. 08. 15.]
- Chenoy, Anuradha M.: India and Russia: Allies in the International Political System. In P. Stobdan (szerk.): *India-Russia Strategic Partnership. Common Perspectives.* New Delhi, Institute for Defence Studies and Analyses, 2010. 131–148.
- China Builds Up Strategic Sea Lanes.* [online], The Washington Times, 2005. január 17. Forrás: washingtontimes.com [2022. 04. 18.]
- Dhir, Krishna S.: *The Re-Incarnation of INS Vikrant.* [online], Indian Defence Review, 2021. szeptember 17. Forrás: indiandefencereview.com [2022. 08. 14.]
- Dutta, Amrita Nayak: *Defence Budget: With IOR Focus, Navy Gets 43% Capital Outlay Hike, Army Modernisation Funds Dip 12.2%.* [online], News 18, 2022. február 1. Forrás: news18.com [2022. 04. 12.]
- Election Commission of India: *General Election, 1998 (Vol I, II).* [online], 1998. Forrás: eci.gov.in [2021. 09. 01.]
- Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy.* [online], Indian Navy, 2015. október. Forrás: indiannavy.nic.in [2022. 02. 25.]
- Freedom to Use the Seas: India's Maritime Military Strategy.* Integrated Headquarters Ministry of Defence, 2007.
- Government of India: *Indian Maritime Doctrine.* New Delhi, Integrated HQ, Ministry of Defence, 2004. április 25.
- Grare, Frédéric: *A Question of Balance: India and Europe after Russia's Invasion of Ukraine.* [online], European Council on Foreign Relations, 2022. május 16. Forrás: ecfre.eu [2022. 05. 21.]
- Háda Béla: *India biztonságpolitikájának evolúciója 1947–2017.* Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2019.
- Haokip, Thongkholal: India's Look East Policy: Its Evolution and Approach. *South Asian Survey*, 18. (2011), 2. 239–257. Online: <https://doi.org/10.1177/0971523113513368>

- Higher Ranks for Indian Officers of the R.I.N.* [online], Information and Morale Directorate – Armed Forces of India, 1947. július 21. Forrás: archive.pib.gov.in [2022. 08. 12.]
- India.* [online], Forrás: mea.gov.in [2022. 04. 15.]
- India's Ambitious Third Aircraft Carrier 'INS Vishal' Cancelled Over Financial Woes?* [online], Eurasian Times, 2020. február 16. Forrás: eurasiatimes.com [2022. 05. 05.]
- Indian Maritime Doctrine.* [online], Integrated Headquarters, Ministry of Defence, 2009. Forrás: indiannavy.nic.in [2016. 05. 16.]
- Indian Naval Indigenisation Plan (INIP) 2015–2030.* [online], Directorate of Indigenisation IHQ MoD, 2015. Forrás: indiannavy.nic.in [2022. 03. 11.]
- Iyer, Madhuni: *Demand for Grants 2021–22 Analysis: Defence.* [online], PRS, 2021. február 12. Forrás: prsindia.org [2022. 04. 18.]
- Jaspal, Zafar Nawaz: Understanding of the Political-Military Context of the 2002 Military Standoff. In Zachary S. Davis (szerk.): *The India-Pakistan Military Standoff – Crisis and Escalation in South Asia.* New York, Palgrave Macmillan, 2011. 53–63. Online: https://doi.org/10.1057/9780230118768_3
- Javaid, Arfa: *What is Necklace of Diamonds Strategy?* [online], Jargan Josh, 2020. július 21. Forrás: jagranjosh.com [2022. 04. 12.]
- Joshi, Prem: *Shivalik Class.* [online], Military Today, (é. n.). Forrás: military-today.com [2022. 04. 12.]
- Joshi, Saurabh: *India's New Talwar-Class Frigates Launch This Year.* [online], StratPost, 2021. július 27. Forrás: stratpost.com [2022. 03.19.]
- Kamal, Kajari – Gokul Sahni: *India in the Indo-Pacific: A Kautilyan Strategy for the Maritime Mandala.* [online], Observer Research Foundation, Issue Brief No. 522. 2022. február 21. Forrás: orfonline.org [2022. 03. 11.]
- Kundu, Apurba: *India's National Security under the BJP/NDA: „Strong at Home, Engaged Abroad”.* European Institute for Asian Studies (EIAS), 2004. június.
- LaGrone, Sam: *World's Oldest Aircraft Carrier INS Viraat Decommissioned; Could Be Scrapped or Sunk After Hotel Deal Stalls.* [online], USNI News, 2017. március 6. Forrás: news.usni.org [2022. 03. 15.]
- Lakshmi, G.: INS 'Arihant': The Political and Environmental Dimensions. *The Indian Journal of Political Science*, 75. (2014), 3. 571–578.
- Lanba, Sunil: *Indian Navy's Aircraft Carrier Goal and Programme.* [online], SP's Naval Forces, 2021/4. Forrás: spsnavalforces.com [2022. 08. 15.]
- Mambra, Shamseer: *INS Viraat – 'Mother' Air Craft Carrier Of Indian Navy.* [online], Marine Insight, 2011. november 24. Forrás: marineinsight.com [2022. 05. 21.]
- Mengle, Gautam S.: *Indian Navy Launches Guided Missile Destroyer INS Imphal.* [online], The Hindu, 2019. április 21. Forrás: thehindu.com [2022. 03. 12.]
- Naik, J. A.: *Russia's Policy Towards India – From Stalin to Yeltsin.* New Delhi, M D Publications Pvt. Ltd., 1995.
- Németh Iván: Az orosz–indiai–kínai háromoldalú együttműködés. *Külügyi Szemle*, 6. (2007), 4. 123–139.
- Németh Iván: Új fejlemények az orosz–kínai–indiai háromoldalú együttműködésben. In Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *A változó Kína II. Kína a nemzetközi politikai erőterben.* Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 2009. 72–102.
- Nielsen, John: *Myanmar – China's West Coast Dream.* [online], Danish Institute for International Studies, 2022. május 18. Forrás: diis.dk [2022. 08. 12.]
- Peri, Dinakar: *Indian Navy's Stealth Frigate Tushil Launched in Russia.* [online], The Hindu, 2021. október 29. Forrás: thehindu.com [2022. 03. 09.]
- Philip, Snehash Alex: *India's Defence Budget is Good News for Navy, BRO; Bad News for China. But There's a Catch.* [online], The Print, 2022. február 4. Forrás: theprint.in [2022. 04. 22.]
- Project 17-A Nilgiri-Class Frigates.* [online], Naval Technology, 2019. október 10. Forrás: naval-technology.com [2022. 03.25.]
- Sagar, Imroze: Indo-Soviet Strategic Interest and Collaboration. *Naval War College Review*, 34. (1984), 1. 13–33.
- Sagarika/Shaurya.* [online], Missile Threat, 2021. július 31. Forrás: missilethreat.csis.org [2022. 03. 15.]
- Shaumyan, Tatiana: Russian-Indian Bilateral Cooperation. In P. Stobdan (szerk.): *India-Russia Strategic Partnership. Common Perspectives.* New Delhi, Institute for Defence Studies and Analyses, 2010. 149–164.

- Shukla, Ajai: *Navy Gets Long-Delayed Vikramaditya*. [online], Business Standard, 2013. november 26. Forrás: business-standard.com [2022. 03. 11.]
- Shukla, Ajai: *Budgetary Woes Put India's Supercarrier 'INS Vishal' on Hold*. [online], Business Standard, 2019. május 6. Forrás: business-standard.com [2022. 05. 02.]
- Singh, Abhay Kumar: *Why has India's 'Necklace of Diamonds' Strategy in the Indian Ocean Region not been as Successful Compared to China's 'String of Pearls' Strategy?* [online], Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses, 2021. március 16. Forrás: idsa.in [2022. 04. 02.]
- Sino-Pakistan Naval Exercise Raises Concern in India*. [online], Radio Free Asia, 2022. július 11. Forrás: rfa.org [2022. 08. 03.]
- Srinivas, V. N.: Trends in Defence Expenditure: India, China and Pakistan. *Air Power Journal*, 3. (2006), 1. 63–82. Online: <https://capsindia.org/wp-content/uploads/2022/10/4-srinivas.pdf>
- The Military Balance 2022*. London, IISS, Routledge, 2022.
- Unnikrishnan, Nandan: *Admiral Gorshkov to INS Vikramaditya*. [online], Observer Research Foundation, 2013. november 19. Forrás: orfonline.org [2022. 05. 03.]
- US Lifts India and Pakistan Sanctions*. [online], BBC News, 2001. szeptember 23. Forrás: news.bbc.co.uk [2021. 03. 11.]
- Yuan Jing-dong: India's Rice After Pokhran II – Chinese Analyses and Assessments. *Asian Survey*, 41. (2001), 6. 978-1001. Online: <https://doi.org/10.1525/as.2001.41.6.978>